

ბანკზე მოქმედი დარგობრივი რისკების საფინანსო-ეკონომიკური მაჩვენებლები

Financial-economic indicators of sectoral risks operating on the bank

ვალერი მოსიაშვილი - ეკონომიკის დოქტორი, პროფესორი
საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტი, სეუ. vmosiashvili@seu.edu.ge.

ეთერ მამაცაშვილი - ეკონომიკის დოქტორი.
საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტი, სეუ. e.mamatsashvili@seu.edu.ge

Valeri Mosiashvili - Doctor of Economics, Professor
Georgian National University, Seu. vmosiashvili@seu.edu.ge

Eter Mamatsashvili - Doctor of Economics, Professor
Georgian National University, Seu. e.mamatsashvili@seu.edu.ge

რეზიუმე. ნებიმიერი ბანკის წარმატებული ფუნქციონერისათვის მნიშვნელოვანია მართებულად განსაზღვროს ყოველი მასზე მოქმედი რისკი, განახორციელოს პრევენციული ღონისძიებები, მოიქცეს არსებული სიტუაციის ადექვატურად. რისკებს შორის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანია დარგობრივი რისკი.

როგორც წესი, დარგობრივი რისკის დონე დარგის სამრეწველო სასიცოცხლო ციკლსა და შიდადარგობრივ კონკურენციასთან უშუალოდ არის დაკავშირებული. ამასთან შიდადარგობრივი კონკურენციის დონე, მოცემულ დარგში მომუშავე ორგანიზაციის სხვა დარგების ორგანიზაციებთან მიმართებაში მდგრადობის შესახებ, ინფორმაციის წყაროს წარმოადგენს. შიდადარგობრივი კონკურენციის დონის შესახებ წინამდებარე სტატიაში ვიმსჯელებთ შემდეგი კრიტერიუმების მიხედვით - ფასობრივი და არაფასობრივი კონკურენციის ხარისხი; დარგში ორგანიზაციის შედგენის სიმართივე და სიძნელე; საქონელი-შემცვლელების ფასის მიხედვით ახლო ან კონკურენტუნარიანების არსებობა ან ნაკლოვანება; მყიდველებისა და მიმწოდებლების მყიდველობითი შესაძლებლობა.

საკვანძო სიტყვები: საბანკო რისკი, დარგობრივი რისკი, ეკონომიკის დარგი, ფასობრივი კონკურენცია, სასიცოცხლო რისკი.

Abstract. Summary. It is important for the successful operation of any bank to correctly identify each risk acting on it, to take preventive measures, to act adequately to the current situation. Sectoral risk is one of the most important risks among the risks.

As a rule, the level of sectoral risk is directly related to the industrial life cycle of the sector and intra-sectoral competition. At the same time, the level of intra-sectoral competition is a source of information on the sustainability of the organization working in the given field in relation to the organizations of other branches. In the present article we have discussed the level of intra-sectoral competition according to the following criteria - the quality of price and non-price competition; Simplicity and difficulty of entering the organization in the field; The presence or absence of near or competitiveness according to the price of goods-substitutes. Purchasing opportunity for Buyers and Suppliers.

Keywords: Banking risk, sectoral risk, economy, price competition, life risk.

დარგობრივი რისკი - არის დარგის ეკონომიკური მდგომარეობის შეცვლის შედეგად მეველეს მიერ თავისი ვალდებულებების შეუსრულებლობის შედეგად დანაკარგების ალბათობა.

დარგობრივი რისკის დონე დარგის სამრეწველო სასიცოცხლო ციკლსა და შიდადარგობრივ კონკურენციასთან უშუალოდ არის დაკავშირებული. ამასთან შიდადარგობრივი კონკურენციის დონე, მოცემულ დარგში მომუშავე ორგანიზაციის სხვა დარგების ორგანიზაციებთან მიმართებაში მდგრადობის შესახებ, ინფორმაციის წყაროს წარმოადგენს. შიდადარგობრივი კონკურენციის დონის შესახებ შეიძლება ვიმსჯელოთ შემდეგი კრიტერიუმების მიხედვით²³:

- ფასობრივი და არაფასობრივი კონკურენციის ხარისხის;
- დარგში ორგანიზაციის შეღწევის სიადვილისა და სიძნელის;
- საქონელი-შემცველების ფასის მიხედვით ახლო ან კონკურენტუნარიანების არსებობის ან ნაკლოვანების;
- მყიდველებისა და მიმწოდებლების მყიდველობითი შესაძლებლობის.

ჩამოთვლილი პირობები, რომლებშიც ფუნქციონირებს დარგი, ზოგჯერ მკვეთრი ცვლილებების ზემოქმედების ქვეშ იმყოფებიან, ამიტომ დარგობრივი რისკები, დაკრედიტების პერიოდის განმავლობაში დარგის

²³ ცაავა გ., ბურდიაშვილი რ., მოსიაშვილი ვ. – რიკოლოგია: ფინანსური რისკების სტრატეგიული მენეჯმენტი, სახელმძღვანელო. - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“ 2020. გვ.: 196.

განვითარების პერსპექტივებზე განსაკუთრებული ყურადღების გამახვილებით, მუდმივობის საფუძველზე უნდა იქნას გაანალიზებული, კომერციული ორგანიზაციისათვის საქმიანობის დომინირებად მიმართულებას, რეალიზებული პროდუქციის (შესრულებული სამუშაოების, გაწეული მომსახურების) საერთო მოცულობაში წინა წლის ჯამის მიხედვით ყელაზე დიდი ხვედრითი წონის მქონე საქმიანობის სახეობა წარმოადგენს.

რისკის აღწერილობა და დახასიათება:

დარგობრივი რისკის ანალიზისას საჭიროა გათვალისწინებული იქნას შემდეგი ინფორმაცია²⁴:

- ხელისუფლების სახელმწიფო ორგანოების მხრიდან არასასურველი გადაწყვეტილებების პირობებში დარგის საწარმოს სუსტი ადგილი;
- დარგის მიხედვით საწარმო-მეწარმეების ფასების დინამიკა;
- დარგების მიხედვით დასაქმების დინამიკა;
- დარგების მიხედვით პროდუქციისა და აქტივების რენტაბელობა (საჭიროა მხედველობაში იქნას მიღებული, რომ მაღალ მოგებიანობას დარგში ხელს უწყობს - ახალი კონკურენტების წარმოქმნა, დაბალს კი - კომპანიების რიცხოვნობის შეკვეცა);
- დაეგმი ტექნოლოგიური ცვლილებები (პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესება/მხარდაჭერა საწარმოო ფონდების სრულყოფის, საწარმოო ფონდების სწრაფი მორალური ცვეთის ხარჯზე);
- წარმოების მასშტაბების ცვლილების მახასიათებელი შეფარდებითი მაჩვენებელი (პროდუქციაზე მითხოვნის გადიდება ან დაცემა);
- დარგში საწარმოო სიმძლავრეების ცვეთის ხარისხი და ნაკლებობა/სიჭარბე;
- მსესხებელის კონკურენტუნარიანობა: კონკურენტების უპირატესობები და ნაკლოვანებები; კონკურენტების რაოდენობა ბაზარზე; მსესხებელის წილი ბაზარზე; კონკურენტებისა და მსესხებელის პროდუქტებში განსხვავებები; სავაჭრო მარკის მნიშვნელობა (სავაჭრო მარკა უზრუნველყოფს თუ არა კონკურენტულ უპირატესობებს);

²⁴ მოსიაშვილი ვ., ჭელიძე მ., აბუთიძე გ., საბანკო საქმე. თბილისი გამომცემლობა „დანი“ 2020. გვ.: 201.

- ბაზარზე „შედწევის“ ბარიერები (მაგალითად, რამდენად მეტია საჭირო ინვესტიციები ბიზნესის გასახსნელად / საქმიანობის განსახორციელებლად, იმდენად მაღალია „შედწევის“ ბარიერები);

- ბაზრიდან „გამოსვლის“ ბარიერები (მაგალითად, რამდენად დაბალია საქმიანობის ამა თუ იმ სახეობაზე მოთხოვნა, იმდენად „მაღალია“ ბარიერები);

- გადორიენტაციის დანახარჯები (დარგის რენტაბელობის შემცირების შემთხვევაში, რამდენად მაღალია მსესხებელის საქმიანობის გადორიენტაციის დანახარჯებთან და ვადებთან დაკავშირებული წინააღმდეგობები, რომლებშიც მუშაობენ ისინი);

- ბაზარზე მყიდველის / მიმწოდებლის მდგრადობა: მყიდველების კონცენტრაცია მიმწოდებლების კონცენტრაციასთან მიმართებაში და პირიქით (მიწოდებისა და მოთხოვნის დაბალანსებულობა); მყიდველის შესაძლებლობა უკუ ვერტიკალური ინტეგრაციის განხორციელებასთან მიმართებაში (მყიდველების შესაძლებლობა ნედლეულისა და სხვა პროდუქციის წარმოებასთან მიმართებაში, რომლებსაც აწვდის მიმწოდებელი);

- მიმწოდებლების გადაპროფილების დანახარჯები (მიმწოდებლების ერთი დარგიდან მეორეზე ადვილად გადაერთების შესაძლებლობა);

- მყიდველების/მიმწოდებლების უპირატესობები, გადახდისუნარიანობა და საქმიანი რეპუტაცია;

- საქონელი-შემცვლელის არსებობა.

დარგობრივი რისკის (მისი კონცენტრაციის) შემცირებისათვის მეურნეობის სხვადასხვა დარგებისადმი მიკუთვნებადი კლიენტების მომსახურებაა მიზანშეწონილი. ასეთი სახით სეზონურობის რისკის დონე მცირდება, რამდენადაც სხვადასხვა კლიენტების სეზონური მერყეობების ზედა და ქვერა წერტილები, ასევე ინფლაციის, სავალუტო რისკების, ფორს-მაჟორული გარემოებების ზემოქმედებაც ერთმანეთს არ ემთხვევიან.

დარგობრივი რისკის ფაქტორები:

- მაღალი კომპურენცია დარგში;
- მონოპოლიის არსებობა დარგში (იმ შემთხვევაში, თუ მსესხებელი არ წარმოადგენს მონოპოლისტს);

- საქონელი-შემცვლელის (სუბსტიტუტების) დიდი რაოდენობის და (ან) მსესხებელის საქმიანობის მთლიანი პეროოდის განმავლობაში მათი გაყიდვების სწრაფი ზრდის არსებობა;

- დარგის გაყიდვების დაბალი რენტაბელობა;
- პროდუქციის გასაღებითი მოცულობების დაცემა;
- დარგში სწრაფი ტექნოლოგიური ცვლილებები, რომლებსაც

შეუძლია წარმოებაზე დანახარჯების, მათ შორის პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესებასთან დაკავშირებული დანახარჯების გადიდებამდე მიგვიყვანოს;

- კომპურენტების დაბალი მყიდველობითი შესაძლებლობა;
- ბაზარზე „შედწევის“ დაბალი ბარიერები - კლიენტის მცირე

სიდიდე, რომელიც ინდუსტრიაში ახალი ბიზნესის დაწყებისათვის არის საჭირო, ან საქმიანობის განხორციელებაზე ნებადასართავი დოკუმენტაციის არსებობისადმი მოთხოვნილებებისარარსებობა; სახელმწიფო პოლიტიკა ახალი კონკურენტების მხარდაჭერაზე მიმართული;

• ბაზარზე „შედწევის“ მაღალი ბარიერები, - მაღალი ფასის, მაღალი კომპურენტის, დარგის დაბალი რენტაბელობის და სხვა დანარჩენი ფაქტორების გამო, ბიზნესის პოტენციალური მყიდველების მცირე რაოდენობა;

• დაკრედიტების პერიოდში საქმიანობის განხორციელებაზე ლიცენზირების ან ნებადასართავი დოკუმენტაციის დიდი რაოდენობის მირების არსებობა;

- დარგზე გადიდებული საგადასახადო ტვირთი;

• დარგის განვითარებაზე სახელმწიფო ორგანოების არსებითი ზემოქმედება - უცხოელი მწარმოებლის მხარდაჭერა; საექსპორტო ბაჟების გადიდება; ემბარგო; საქმიანობის განხორციელებაზე და ლიცენზირებაზე სანებართვო დოკუმენტაციის მიღების წესების გამკაცრება; კვოტების არსებობა და ა.შ.;

- მსესხებელის მიერ წარმოებულ პროდუქციაზე დაბალი მოთხოვნა;

• მსესხებელის ფასები მნიშვნელოვნად მეტია კონკურენტების ფასებზე (პროდუქტში არსებითი განსხვავებების არარსებობისას) და (ან) კონკურენტებს დიდი უპირატესობების გააჩნიათ, რომლების შეთავაზება მსესხებელს არ შეუძლია;

- დარგში შრომითი რესურსების უკმარისობა;

• მსესხებელის გადაორიენტირების მაღალი დანახარჯები (ანალიზი ხორციელდება ისეთი დარგობრივი რისკების არსებობისას, როგორიცაა დარგის რენტაბელობის შემცირება, ნებადართვადი დოკუმენტაციის მითების წესების გამკაცრება და ა.შ.);

- დარგში ჭარბი სიმძლავრეების არსებობა, რასაც ფასებისა და მოგების დაცემამდე მივყავართ;
 - მყიდველებზე/მიმწოდებლებზე დამოკიდებულობა²⁵:
 - დარგში მყიდველების/მიმწოდებლების რაოდენობა არასაკმარისია ფირმები-გამყიდველების/შემკვეთების რაოდენობის მიმართებაში;
 - მყიდველების/მიმწოდებლების დაბალი დანახარჯები კონტრაგენტის შეცვლისას (მყიდველების / მიმწოდებლების ადგილგანთავსება მიმზიდველია სხვა მონაწილეებისათვის; მყიდველისათვის / მიმწოდებლისათვის ახალი კონტრაგენტის მოძიება საქონელის/მომსახირების განხორციელების იმავე პირობებზე მიწოდებასთან მიმართებაში სიძნელეს არ წარმოადგენს, როგორც ეს მსესხებლისათვის შეიძლება იყოს; ერთი მყიდველის/მიმწოდებლის დაკარგვისაგან დანახარჯებმა შეიძლება სხვებით იქნას კომპენსირებული);
 - მყიდველს დარგის ჩარჩოებში შეუძლია მიმწოდებლის მიერ წარმოებადი პროდუქციის გამოშვებაზე თვითონაც გადავიდეს;
 - მსესხებელი პროდუქციას მყიდველს უფრო ძვირად მიყიდის მყიდველს, ვიდრე კომკურენტები, ან ნედლეულს/საქონელს მიმწოდებლისაგან უფრო ძვირედ შეიძენს, ვიდრე ბაზრის სხვა მონაწილეებისაგან;
 - მყიდველი პროდუქტ-შმცვლელებზე გადასვლის ალბათობა ძალიან დიდია;
 - დაკრედიტების პერიოდში პროდუქციის იმპორტ/ექსპორტზე, წყლის ბიოლოგიური რესურსების და ა.შ. მოპოვებაზე კვოტები განაწილებული არ არის, ასეთი შესაძლებლობის არსებობისას.
- ალკოჰოლური დარგი. მიუხედავად იმისა, რომ პროექტის დარგობრივი რისკები მაღალია, ამასთან ზოგადად დადგენილია, რომ დარგობრივი რისკები მსესხებელის საქმიანობაზე არსებით ზეგავლენას არ ახდენენ²⁶:

²⁵ მოსიაშვილი ვ., ჭელიძე მ., აბუთიძე გ., საბანკო საქმე. თბილისი გამომცემლობა „დანი“ 2020. გვ.: 208.

²⁶ ცაავა გ., ბურდიაშვილი რ., მოსიაშვილი ვ. – რიკოლოგია: ფინანსური რისკების სტრატეგიული მენეჯმენტი, სახელმძღვანელო. - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“ 2020. გვ.: 199.

- რუსეთში მსოფლიო ფინანსური კრიზისის შედეგების გამო ძვირადღირებულ ღვინოებზე მოთხოვნა მცირდება. მოხმარების შემცირების პირველი ტალღა ბოთლზე 700-1000 რუბლზე ზევით ღირებულების ღვინოებს შეეხო. 300-700 რუბლის ფასიან ღვინოებზე სიტუაცია ჯერჯერობით მერყევია, მაგრამ 300 რუბლზე უფრო დალი ფასიან ღვინოზე მოთხოვნა მკაფიოდ იზრდება. მთლიანობაში, ღვინოს მოხმარება არ მცირდება, იგი ძვირი სეგმენტიდან უფრო დაბალში გადანაწილდა.

სამშენებლო დარგი: მთლიანობაში პროექტის დარგობრივი რისკების დონე კრიტიკულია და დარგობრივი რისკები მსესხებელის საქმიანობაზე არსებით ზეგავლენას ახდენენ. დარგი „გადაკრედიტებული“ აღმოჩნდა, ხოლო საცხოვრებლებლების ბაზარი - „დადახურებული“. ბანკებმა პრაქტიკულად სხვა სუბიექტების საინვესტიციო-სამშენებლო პროექტების დაკრედიტება თითქმის სრულად შეწყვიტეს (თუმცა მათივე უშუალო მონაწილეობა აღნიშნულ სფეროში საკმაოდ მნიშვნელოვანია). შედეგად სამშენებლო პროექტების დაფინანსების მოცულობების მკვეთრად შემცირებას ახალი მოტყუებული მეწილეების წარმოქმნის რეალური საშიშროებისაკენ და სამშენებლო და ცალკეულ მოსაპირკეთებელ მასალებზე და სამშენებლო არმატურაზე მოთხოვნის შემცირებამდე მივყავართ. საზოგადოებაში უძრავ ქონებაზე ფასების შმცირების მოლოდინის ტენდენცია არსებობს. მოცემულ მომენტში მყიდველებმა მომლოდინეების პოზიცია დაიკავეს და ჯერჯერობით უძრავი ქონების შეძენისადმი თავის შეკავების პოზიციას იკავებენ. აღნიშნულმა პოზიციამ სამშენებლო კომპანიებში გაყიდვების დაცემის რეალობა, სამშენებლო ბიზნესში კრიზისის წარმოქმნა, ასევე მოთხოვნის დაცემა და მომიჯნავე დარგებში - სამშენებლო არმატურის, სამშენებლო და მოსაპირკეთებელი მასალების და ა.შ. წარმოებების დაცემა განაპირობა. სამშენებლო პროცესების მონაწილე მხარეები - მშენებლები და უძრავი წონების მყიდველები მოლოდინის პოზიციაში არიან, რამაც შეიძლება სამშენებლო დარგის მორიგი კრიზისი გამოიწვიოს.

შაქრის დარგი: მოცემულ სფეროში პროექტის დარგობრივი რისკების დონე ამაღლებულია და სახელმწიფო ორგანოები აღნიშნულ დარგზე არსებით ზემოქმედებას ახდენენ.

გამოყენებული ლიტერატურა